

UOT 82`06

MƏMMƏD ASLANIN İCTİMAİ-SİYASİ MOTİVLİ ŞEİRLƏRİ

İSGƏNDƏROV BALAKİŞİ ATAKİŞİ oğlu

Sumqayıt Dövlət Universiteti, Folklorşünaslıq ETL, k.e.i.

folklorshunas@mail.ru

Açar sözlər: müstəqillik hərəkatı, Qarabağ, siyasi lirika, şəhidlər, “20 Yanvar”

Tarixdən məlum olduğu kimi, Şərq ilə Qərbin qovuşduğunda yerləşən Azərbaycan torpaqları zaman-zaman müxtəlif imperiyaların dağıdıcı hücumlarına məruz qalaraq, müstəmləkə şəraitində öz mövcudluğunu saxlamışdır. Xalqımızın günümüze qədərki yaşamış olduğu faciəli anların acı həqiqətlərini qabaqcadan dərk edən şair, çox yaxşı bilirdi ki, Rusiya imperiyasının çöküşü (keçmiş SSRİ) digər müstəmləkə xalqlar kimi, Azərbaycan xalqının da başına yeni fəlakətlər gətirəcəkdir. Elə gətirdi də! Vətənimizin böyük bir hissəsi – Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında yerləşən yeddi rayonun itirilməsi söylədiklərimizə sübutdur. Belə ki, keçən əsrin 80-ci illərinin sonlarına yaxın keçmiş SSRİ-nin daxilində cərəyan edən ictimai-siyasi hadisələrin arzuolunmaz sonluğunu hiss edən Məmməd Aslan ulu əcdadlarımıza üz tutaraq, haqq səsi eşidilməyən yurddaşlarına arxa durmağa, el-obamızı birliyə, bir olmağa səsləyən, “Siz gedəli...” adlı şeirini 1988-ci il iyun ayında qələmə almışdır. Şeirdə oxuyuruq:

*... Sular durulmadı olan möhlətdə,
Sən yerdə çürüdü, xalqın-nəhlətdə.
Ayağı uçrumda, başı əhlətdə,
Təndirə küt gedən elindi, gəl, gəl!*

*Qəfil qapımızdan bəla girəndə,
Göz yumub ötüşdü gözü görən də.
Dağlıbdı səddin, bəndü-bərən də,
Silib aparmamış sel indi, gəl, gəl!..*

*Donuzu darıdan çıxarmaq üçün.
Sizin qeyrətiniz gərəkdi bu gün!
Qalxın qəbrinizdən, dağları sökün,
Qalxın ki, bağrımız dəlindi, gəl, gəl!..*

*Gəmi-firtınada, sükan-iblisdə,
Hamı bir bələdçi dumanda, sisdə?!
Amansız balta var başımın üstə,
Varlığım varlıqdan silindi, gəl, gəl! [1,s. 83]*

Hələ sağlığında Məmməd Aslan yalnız istedadlı bir şair deyil, eyni zamanda kəsərli qələmi və ötkün sözü ilə Azərbaycan mətbuatını, layiqincə təmsil edən görkəmli publisist kimi də tanınmışdır. Ölkəmizin mədəni, ədəbi-ictimai və siyasi həyatında fəal iştirak edən sənətkar keçən əsrin 80-ci illərində baş qaldıran milli-azadlıq hərəkatının ön sırasında idi. Meydan hərəkatının fəallarından olan xalq şairləri Bəxtiyar Vahabzadə, Xəlil Rza Ulutürk, Vaqif Səmədoğlu və Sabir Rüstəmxanlı kimi dövrünün tanınmış ziyalıları ilə çiyin-çiyinə dayanaraq, öz şərəfli adını milli azadlıq mücadiləsi tariximizin şanlı səhifəsinə yazdı. Dövrünün ictimai-siyasi həyatında baş

vermiş digər olaylar kimi, 1990-cı il qanlı yanvar hadisəsinə də biganə qala bilməyən Məmməd Aslan bu dəhşətli qırğına həsr etdiyi və həmin dövrdə böyükdən kiçiyə qədər hər bir azərbaycanlının dilində əzbərə dönmüş “Ağla, qərənfil, ağla!” şeiridir. Mərhum sənətkar qanlı qırğının baş verdiyi dəhşətli gecənin səhəri günü şair acı göz yaşları ilə “Qərənfil-şəhid qanı” adlı məşhur yazısını qələmə aldı. Həmin yazıda oxuyuruq: “Yanvarın 20-nə keçən gecə. Doxsanıncı ilin bu qanlı partlayış nöqtəsi, yəqin ki, dünyanın yaddaşında silahsız və günahsız insanları amansız bir vəhşiliklə qanına qəltan eləyən bu tarixdən fəryad qoparacaq...

Səhərisi günü oğullarımızın, qızlarımızın, yeniyetmələrimizin tankların tırtılları altında cəsədləri xışlanıb torpağa qarışdığı hər yerdə, bu məşum dəhşətdə gövdəsi, budağı yaralanmış. Hər ağacın üstə şəhidlərimizin qanı kimi təzə-tər qərənfillər düzülmüşdü.

Sonra da ... iyirmi birində, matəm günündə milyonlarca qərənfil tabutların üstündən havaya sovrulurdu – şəhidlərin fısqıran qanıydı bu!

Dəmiryol vağzalından Dənizkənarı bulvara qədər bir keçə boyu qərənfil başabaş düzmüşdülər – dənizəcən axıdılan qanıydı şəhidlərin.

Cavanların toyuna qismət olası qərənfillərin yasa batdıqları şəhidlər gününə qayıdıram:

*Parça-parça ciyərimdi qərənfil!
Laxtalanmış cövhərimdi qərənfil!
Yaqutumdu, gövhərimdi qərənfil!
Birdən donan gülüşümdü nəşəli-
Şəhidlərin yollarına döşəli”*. [1, s. 86]

O dəhşətli faciə haqqında zaman keçdikcə, müxtəlif janrlarda yüzlərlə ədəbi əsərlər – şeirlər və poemalar yazılmış və indinin özündə də yazılmaqdadır. Lakin qeyd edək ki, forma etibarilə bu şeirin yeddilik şeir şəklində - ağı formasında qələmə alınması, fikrimizcə, şair tərəfindən edilən doğru seçim idi. Çünki yaşanılmış faciənin miqyasının doğru olaraq ifadə olunması və oxucu çatdırılmasında ağı şeir şəklinin rolu əvəzsizdir.

Şeirin bir bəndində şair, ozamankı ictimai-siyasi durumun mürəkkəbliyinə işarə edir:

*Göylər yaman qarışıq,
Ağla, qərənfil, ağla!
Sis gəlir qan-qarışıq,
Ağla, qərənfil, ağla!* [1, s. 88]

Şair bu ağıda o müdhiş gecənin canlı şahidi kimi Azərbaycan xalqının keçirdiyi sarsıntılar və düşar olduqları faciələri təsvir etməklə kifayətlənməmişdir. O, eyni zamanda imperiya ordularının törətdikləri amansız qırğınlara qarşı Azərbaycan xalqının sonsuz nifrət hissini də önə çəkmişdir. Nümunəyə diqqət edək:

*Bu gecə-ifrit gecə,
Bu gecə-nifrət gecə,
Qudurmuş bir it gecə,
Ağla, qərənfil, ağla!* [1, s. 88]

Məmməd Aslan qərənfil gülünü obrazlaşdıraraq, onu şeirin sonuna qədər əsas surətlərdən biri kimi (şəhidlərdən sonra) verməyə çalışmışdır. Kövrək qəlbli və duyğulu şair olan Məmməd Aslan qırmızı rəngli qərənfil çiçəklərini şəhid qanına bənzədərək, nəinki şəhidlər xiyabanını, bütövlükdə Abşeronu bu gülün timsalında qan dənizinə bənzədərək yazır:

*Hər şəhidə bir düzüm,
Abşeron – qan dənizim.
Sən mənim ağlar gözümə,
Ağla qərənfil, ağla!* [2, s. 102]

Nəhayət, Məmməd Aslan şeirin sonunda xalqımızın o fəlakətli gecədə yaşadıkları bütün dəhşətləri ürək sızladan ağrı ilə bu cür ifadə etmişdir:

Qərənfil – şəhid qanı!

*Qan götürdü dünyanı...
Ağla, inlət meydanı,
Ağla, qərənfil, ağla!*

*Uzaq mənzil, acı yol!
Yoldu, yol, əlacı yol!
Şəhidlərə bacı ol:
Ağla, qərənfil, ağla!*

*Xeyrə şər üstün gəldi,
İnilti ün gəldi...
Ağlamalı gün gəldi:
Ağla, qərənfil, ağla! [2, s. 102]*

Çəkilməz dərdləri çəkə-çəkə kədər adlı dözülməz mənəvi ağrıya dözə-dözə bu ağrı-şeyrin necə yarandığına özü belə məəttəl qalan şair içdən gələn səbəbi bir etirafı belə yazır: “Bu necə oldu: gah qaradöşmə nağıl, gah şeyir. Müsibət ayağında həmişə belə olur. Analar oğul yasında belə fəryad qoparırmı? Ağrı acısına oyanmış bayatı misralarının ortasında şeirlə deyə bilmədiklərini beləcə dil deyib ağlamırlarmı analarımız?! Mən onlardan artıq ağrı deyə bilmərəm ki...

Davamlı olaraq, sonrakı illərdə siyasi hadisələrin xaotik inkişafı nəticəsində Dağlıq Qarabağ və onun ətrafında olan yeddi rayon erməni işğalçıları tərəfindən işğal olundu. Məhz bu problemin ədalətli həll olunması ilə əlaqədar olaraq, Birləşmiş Millətlər Təşkilatı dörd qətnamə qəbul etdiyinə baxmayaraq, hələ də bu problem öz həllini tapmayıb. Buna səbəb beynəlxalq təşkilatların problemə ikili yanaşmalarıdır. Bununla da dünyanın düzəni pozulub. Müasir dünyamızdakı bu ədalətsizliyə dözə bilməyən Məmməd Aslan “Padşahlar və sammitlər” şeirində yazır:

*Qanun acizə zalım!
Fərqsizdir ölüm-qalım...
Başı kəsilən məlum,
Həmin başı kəsən də. [1, s. 299]*

Ədalət masasında oturanlar, “başı kəsilənlə “başı kəsən” arasında fərq qoymadıqca, dünyada qanunsuzluq hökm sürür. Nəticədə öz dəyərini itirmiş “Ədalət qanunları” acizə zalım kəsilir. Bu gün dünya siyasətində ikiüzlülük və üzgörənlik halı çoxaldıqca bir vaxtlar dünya siyasətinin mərkəzinə çevrilən bir sıra Avropa dövlətləri zaman keçdikcə öz siyasi nüfuzlarını itirməyə doğru gedirlər. Şeirdə deyildiyi kimi:

*Siz, şahsınız, xalq-peşka...
Son verin yalan məşqə!
Üz başqa, astar başqa
Başqa şeysiz bəzən də. [1, s. 299]*

Göründüyü kimi, Məmməd Aslanın poeziyasında əhəmiyyətli yer tutan ictimai-siyasi motivli şeirləri çağdaş Azərbaycan ədəbiyyatında siyasi lirikanın gözəl nümunələrindən sayılır.

ƏDƏBİYYAT

1. Aslan M. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Avrasiya press, 2006, 320 s.
2. Aslan M. Bilməcədi bildiyimiz bu dünya. Şeirlər. Bakı: Yazıçı. 1990, 310 s.

РЕЗЮМЕ
ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЛИРИКА МАМЕДА АСЛАНА
Искендеров Б.А.

Ключевые слова: *движение за независимость, Карабах, политическая лирика, шехиды, «20 января»*

В статье исследуются стихотворения известного поэта и публициста Мамеда Аслана, содержащие общественно-политические мотивы и занимающие важное место в его многогранном творчестве. Как поэт и гражданин он занимал непримиримую позицию по отношению к царившей в обществе несправедливости и бесправию. Как видно из его стихотворений Мамед Аслан был в первых рядах национально-освободительного движения в нашей стране в 80-тых годах прошлого века.

SUMMARY
POEMS OF MAMMAD ASLAN WITH SOCIO-POLITICAL MOTIVES
Isgandarov B.A.

Key words: *liberation movement, Karabagh, political lyrics, martyrs, “20 January”*

The poems with socio-political motives, which have substantial place in creativity of outstanding poet and publicist Mammad Aslan, were researched in the article. As a citizen poet, he has taken an uncompromising position against social injustice, unfairness occurring in the society. As seen in his poems, Mammad Aslan also was in the forefront of national liberty movement, which took place in our country in 80s of last century.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	14.11.2019
	Son variant	25.12.2019